

Viure a Tona fa 300 anys

Xevi Camprubí

Historiador i periodista

La presentació del *Llibre de Tona* del 2014, dins dels actes organitzats amb motiu de la commemoració del Tricentenari (1714-2014), va comptar amb la intervenció del tonenc Xevi Camprubí, doctor en Història Moderna, que va parlar de com era la vida al poble als segles XVII i XVIII. Aquest article conté un resum de la conferència pronunciada el 22 d'abril de 2014, complementat amb altres dades històriques fins ara desconegudes.

El segle XVII fou, sens dubte, un dels períodes més violents de la història de Catalunya. La raó cal buscar-la principalment en la suma de dos factors. Per una banda, el bandolerisme, un fenomen d'origen medieval que en aquell moment havia assolit el moment més àlgid, i de l'altra, per les nombroses guerres que van tenir lloc a Europa al llarg d'aquell segle. El pas constant de soldats pel territori, tant de l'exèrcit enemic com de l'hispanic, va tenir unes conseqüències molt negatives per a la població cata-

*Xevi Camprubí durant la seva intervenció
(Foto Pla - Arxiu Municipal)*

lana, una situació que es va allargar fins ben bé a l'inici del segle XVIII, amb l'esclat de la Guerra de Successió.

Una mostra de quina era la situació que es vivia a Tona en el primer terç del segle XVII l'aporta una carta que la vídua Margarida Planell i Saleta, mestressa del mas Planell, va enviar a Baldiri Miquel Subies, mercader de Barcelona, el maig de 1626:

Assí estam tant oprimits dels bandolers –explicava Margarida Planell– que sols no gosam axir de casa, ni yo ni los minyons, que la justícia per assí esta molt adormida. Nostre Senyor se vulla apiadar y donar-nos la bona¹.

Margarida Planell era la tutora de tres nenes de Barcelona, filles d'un anterior matrimoni de l'esposa de Baldiri Miquel Subies. Per això, tan bon punt aquest va tenir coneixement del risc que les noies afrontaven vivint al Planell, va decidir reclamar-les a través dels tribunals. Subies va al·legar davant del jutge que les nenes no rebien una educació prou adequada, perquè vivien –segons les seves pròpies paraules– “enmig de la muntanya” i en un entorn molt violent.

Aquella serra de les parts de Tona –assegurava Subies– és freqüentada de bandolers y de gent de parcialitat de nyeros y cadells, y cada dia s'hi succehexen molts plagis i latrocinis. (...) Pochs anys fa, que en dita casa [del Planell] s'hi succehí algun sinistre y fonch ocupada de gent d'armes.²

Un altre exemple de la rivalitat entre bàndols que existia a Tona al segle XVII l'aporta una carta que els jurats del poble van enviar als diputats de la Generalitat el 1641. Davant la por que hi hagués baralles, els signants –Pere Molera,

jurat segon; Francesc Jalech, jurat tercer, i Jaume Romeu, jurat quart- demanaven la suspensió d'un ball que havia organitzat la colla a la qual pertanyia el jurat en cap.

Los jurats del terma de Sant Andreu de Tona suplicam a sas Senyorias [els diputats] nos vullan enviar un orde en que no's fassen ballades, que diumenge més pròccim vinent se balle en dit terma. Ha donada llicència lo balle y jurat en cap, sent hun home jova y en contrat. Y en dias passats li mataren hun jermà y és home de venganse. Nosaltros los ho avem dit [que] no convenian ballades. Sent lo tems tan atraballat no volen estar per nosaltros. Vist lo parill que està lo terma de hun escàndul nos ha peragut donar avís a ses senyories. Y axí se serviran de donar orde per al matex portador per gordar-nos del parill en

que estam en ballar. Guarde Déu a ses Senyories, vuy als 23 de mag 1641.³

EL PROBLEMA DELS ALLOTJAMENTS

La violència que es vivia a Tona en la primera meitat del segle XVII no era únicament fruit de les bandositats. El pas de l'exèrcit hispànic, de camí o de retorn de la frontera pirinenca, trasbalsava la vida dels pobles de la plana de Vic. En no haver-hi casernes prou grans, els soldats eren allotjats obligatòriament en cases particulars, sobretot en les dels pagesos i menestrals pobres, els quals, a més del llit, els havien de proporcionar foc, oli, sal i vinagre. El pitjor de tot, tanmateix, era que els soldats, generalment mal pagats, prenien i robaven el que volien i, fins i tot, maltractaven els seus amfitrions. El dany que l'exèrcit hispànic va causar al seu pas per Tona i en altres pobles de la comarca durant la

Guerra dels Trenta Anys, ha quedat reflectit en una queixa que els diputats de la Generalitat van enviar al rei Felip IV el 1637.

"El conde de Fuenclara y su compañía de quinientos hombres en los lugares que [se] alojaron, especialmente en Moyá, Manlleu, Balañá, Tona, Seva, Taradell, Santa Eugenia, Sant Juliá de [Vilatorrada], Sant Hipólito, Roda, Torelló, Esquirol y Rupit, hizieron por fuerza contribuir a las universidades y consejos contra la forma de las Constituciones en muchas sumas cantidades y cosas de valor, maltratando los vezinos, forzando donzellas, deshonorando casadas, hiriendo y matando muchos y tomándoles sus haciendas y ganados".⁴

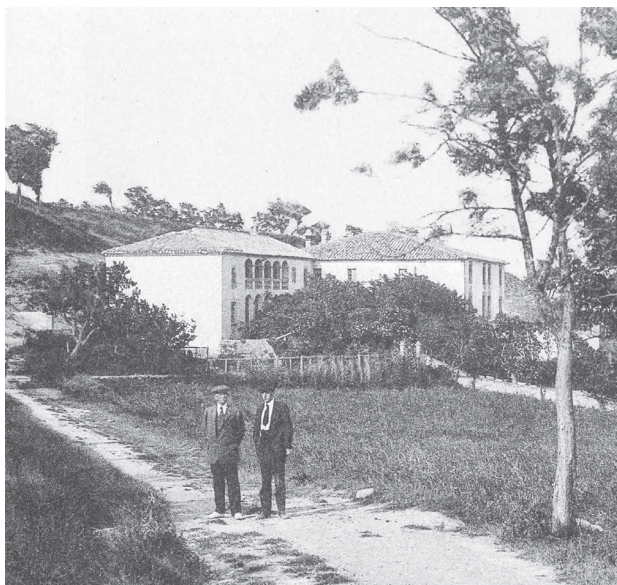
El problema dels allotjaments a Tona va resorgir amb força el 1687, en els mesos previs a l'esclat de la Revolta dels Barretines, un important aixecament popular en la gènesi del qual alguns tonencs hi van tenir un paper de primer ordre. El gener de 1687 feia dotze mesos que una companyia de cavalleria cuirassada de l'exèrcit hispànic es

Los jurats del terma de s^t. Andreu de Tona sup-
licam a sas Senyorias nos vullan enviar un orde
en que nos fassen ballades que diumenge mes
proccim vinent se balle en dit terma. Ha donada
llicència lo balle y jurat en cap sent hun
home jova y en contrat y en dias passats li
mataren hun jermà y es home de venganse
nosaltros los ho avem dit no convenian ball-
ades sent lo tems tan atraballat no volen estar
per nosaltros Vist lo parill que està lo terma
de hun escàndul nos ha peragut donar avís
a ses Senyorias y axí se serviran de donar orde
per al matex portador per gordar nos del parill en
que estam en ballar Guarde deu a ses Senyorias
als 23 de mag 1641

Francesc Jalech per molere jurat
Jurat tercer

Jaume Romeu
Jurat quart

Carta dels jurats de Tona als diputats de la Generalitat (1641) en què demanen la suspensió d'una ballada organitzada per la colla del jurat en cap (Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona)

*El mas Planell al principi del segle XX
(Foto Thomas - Arxiu Municipal)*

trobava repartida per la plana de Vic, cosa que va motivar la queixa d'alguns dels llocs que tenien soldats allotjats. Per indicació dels jurats de Tona, el pagès Pere Vila va viatjar a Barcelona, conjuntament amb uns representants de Centelles, per portar un memorial de greuge al president de la Generalitat de Catalunya, el diputat eclesiàstic Antoni Saiol.⁵

Poc després de rebre la visita de Pere Vila i dels síndics de Centelles, Antoni Saiol va enviar una carta al rei Carles II en la que s'expressava el malestar de molts pobles de Catalunya davant dels allotjaments. Aquesta carta va enutjar molt el virrei de Catalunya, el Marquès de Leganés, fins al punt que va pressionar a Madrid per tal d'aconseguir que el rei destituís Antoni Saiol, el seu germà Daniel, assessor de la Generalitat, i Josep Ciges, oïdor militar. A més, els jutges de la Reial Audiència van considerar que la visita dels síndics osonencs a Barcelona havia contribuït a escampar el malestar a altres pobles de Catalunya.

Anton Sayol, en las ocasiones que estubieron en su casa los syndicos de los lugares de Centellas y Tona, excedió de los límites y obligaciones de su officio, pues les declaró que no se ajustasen con el capitán alojado en la villa y término de Centellas. (...) Movidos con este impulso los syndicos de dichos lugares dieron quenta a los ayuntamientos de sus comunes de las esperanças con que podía estar de no proseguir en la asistencia

de los oficiales y cabos de la cavallería, con cuya inteligencia dijeron absolutamente no querían dar cantidad alguna.⁶

La participació en aquest afer els va sortir molt cara a Pere Vila i a Josep Vall-llobera, jurat en cap de Tona, ja que el setembre de 1687 foren empresonats. Pere Vila explicava com el jutge Francesc de Portell l'havia arrestat per ordre del virrei.

En dita casa de dit senyor Dr. Portell dos bastoners eo varas de Rey y me capturaren i-m portaren lligat ab un mocador de un bras en las presons Reals de dita ciutat de Barcelona y me posaren a la cambra dels sentenciats, ab orde exprés de que no parlàs ab ningú.⁷

De la declaració de Josep Vall-llobera se'n desprèn, a més, quina era la contribució que el poble de Tona feia als soldats que hi havia allotjats.

Nosaltres teníam un tinent en una casa de dit lloch de Tona, al qual donàvem una gallina y una lliura de moltó, sols per ell, tots los dias, y demás servey, sens lo demás que donàvem a sa família. Y manteníam sinch soldats, donant-los menjar y béurer y tot lo que havian menester.⁸

Com es dedueix de tot aquest afer, el poble de Tona i, en especial Pere Vila, va tenir un paper destacat en els prolegòmens de la Revolta dels Barretines, que va esclatar a Centelles l'octubre de 1687. Els centellencs Josep Llavina, Enric Torres i Joan Serratacò, a qui Vila havia acompanyat uns mesos abans a Barcelona, foren, de fet, alguns dels principals capítosts que van encapçalar els esdeveniments violents que es van succeir arreu de Catalunya al llarg dels dos anys següents.⁹

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A TONA

El segle XVIII es va encetar amb un canvi de rei a la cort de Madrid. La mort sense descendència de Carles II, el darrer monarca de la branca hispànica de la casa austríaca dels Habsburg, va obrir les portes a l'entronització de Felip V de Borbó, nét del rei Lluís XIV de França. Per al poble de Tona, una de les primeres conseqüències va venir arran de la celebració de Corts a

Gravat del setge de Barcelona de 1705. Autor: Gérard Scotin. Publicat a The Military History of His Serene Highness Prince Eugene of Savoy, now Generalissimo of the Imperial Army, as also of His Grace the Duke of Marlborough, Late Prince of the Roman Empire. Londres 1735 (Cedida per la Col·lecció Gelonch Viladegut)

Retrat de l'arxiduc Carles d'Àustria, el rei Carles III dels catalans. Autor anònim (Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic)

Barcelona, entre final de 1701 i principi de 1702. En aquelles corts s'acordà fer una contribució econòmica al nou rei, en la forma de l'anomenat "donatiu voluntari"; una imposició que havien de pagar tots els pobles i ciutats d'arreu del país. El maig de 1703 els jurats de Tona van elaborar un recompte dels diners que els veïns pagaven en concepte de delmes i censos. L'objectiu, molt probablement, era el de demanar a la Generalitat una rebaixa del donatiu voluntari que els havia estat assignat. Del recompte se'n desprèn que els tonencs pagaven més de sis mil lliures anuals en concepte de delmes, una quantitat, sens dubte, molt elevada, tenint en compte el nombre d'habitants –poc més de 400– que hi deuria haver en aquell moment. Del document elaborat pels jurats de Tona se n'extreu, a més, que les famílies del poble havien de pagar 4 lliures i mitja cada tres mesos pel donatiu voluntari, una quantitat que equivalia, aproximadament, a la tercera part del que un treballador d'un ofici manual, com per exemple, un fuster o un ferrer, guanyava en un mes.¹⁰

És possible que les excessives càrregues imposades als pobles amb motiu del donatiu voluntari atorgat a Felip V en les Corts de 1701-1702 contribuïssin a crear un clima antiborbònic a Tona. Segurament també hi va ajudar la relació que Jaume Puig de Perafita i els seus fills, tots ells destacats partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria, tenien amb el poble. Jaume Puig fou, de fet, un dels principals instigadors de la revolta que s'inicià a Vic el 1705 contra Felip V. El juliol d'aquell any un nodrit grup d'homes armats van ocupar el Congost, a l'alçada del Figueró,

amb la intenció d'avançar cap a Barcelona, on s'esperava l'arribada de l'exèrcit de l'arxiduc per posar-hi setge. En aquesta acció hi va participar –molt probablement com a capellà castrenç– Ramon Puig i Sorribes, rector de Tona, fill de Jaume Puig.¹¹

La primera parada de la marxa dels vigatans en direcció al Congost fou, precisament, a Tona. El 21 de juliol, el virrei Antonio Fernández de Velasco escrivia a Agustí de Pinyana, diputat reial, que es trobava a la Garriga, per prevenir-lo "que los de Vique, a saver, los dos Puches [els Puig de Perafita], Regás y Cortada, estaban en movimiento con todo su séquito y que se crehía que la noche pasada llegarían a Tona". El virrei ordenava el diputat que posés tots els mitjans al seu abast per evitar "que aquellos enemigos del Rey y de su patria no logren sus designios ni ejecuten ostilidades a que los pobres lugares están expuestos".¹²

*La Rectoria Vella - Casa Rectoral y Castillo
Fot. Palmarela - Vich*

La Rectoria Vella, on va viure mossèn Ramon Puig i Sorribes, probablement en una vista dels anys deu del segle XX (Foto Arxiu Ramon Batllés)

Hores d'ara, és difícil esbrinar quin fou el seguiment que l'austriacisme va tenir a Tona durant aquell conflicte. Malauradament, no s'han conservat les actes del Consell, on, molt probablement, hi va quedar reflectida l'adhesió de les autoritats a la causa de l'arxiduc. En canvi, sí que existeixen els documents que contenen el nomenament de dos dels batlles de Tona del període de govern de Carles III: Josep Canal, que va ser nomenat pel rei el 25 de maig de 1707, per un termini de tres anys, i Pere Vila del Mas, que va ser batlle de Tona a partir de febrer de 1710. Això, sens dubte, constitueix una prova de la filiació

austriacista de les autoritats del poble.¹³

Hi ha constància també que almenys sis tonencs van participar en la guerra lluitant en el bàndol austriacista, tot i que, molt probablement, en foren més. En concret, Joan Riambau i Pere Bonau foren soldats d'infanteria de les Reials Guàrdies Catalanes, mentre que Pau Armadans i Francesc Vernet van formar part del regiment fusellers de muntanya del coronel Joan Vilar i Ferrer, un cos creat a partir dels antics miquelets. Un altre tonenc, Josep Sabater, va formar part del regiment del coronel Ermengol Amill, també com a fuseller. La recerca feta per l'historiador Adrià Cases als registres d'entrades de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona ha permès deduir que Riambau, Bonau, Armadans i Sabater van ser ferits en el transcurs de la guerra. Amb tot, com apunta Francesc Serra, és possible que Armadans i Sabater es trobessin a Cardona el setembre de 1714, en el moment de la capitulació d'aquesta fortalesa. Els tonencs més desafortunats, això no obstant, foren Francesc Vernet, que va morir a Sanaüja, a la comarca de la Segarra, el setembre de 1712, i Segimon Aguilar, "oficial de voluntaris", que va ser executat pels borbònics el juliol de 1713, després de ser capturat arran de la derrota austriacista a Torredembarra, quan les tropes comandades pel coronel Rafael Nebot van intentar sense èxit apoderar-se de la ciutat de Tarragona.¹⁴

ELS ABUSOS DE L'EXÈRCIT IMPERIAL

Un dels moments més crítics que els tonencs van haver de viure durant la Guerra de Successió fou com a conseqüència del pas de les tropes imperials, les que en teoria els havien de defensar de l'ofensiva de l'exèrcit borbònic. Entre els dies 5 i 8 de febrer de 1711 el regiment de cavalleria del coronel Antoni de Clariana, les anomenades Reials Guàrdies Catalanes, es va allotjar a Tona. En trobar el poble gairebé buit –car la major part de la gent havia fugit temerosa d'una possible invasió borbònica– els soldats imperials van robar tot el que van voler i, fins i tot, va calar foc a algunes de les cases. Per aquest motiu, el coronel Clariana va ser arrestat i va haver de fer front a un judici. La documentació del procés permet resseguir amb tot detall el dany que els soldats van causar a Tona des del mateix moment de la seva arribada.

A los 5 de febrero de 1711 entre las ocho y nueve de la noche llegó al lugar de Tona el coronel Don Antonio de Clariana con su regimiento y se alojó a las casas de dicho lugar. (...) Hallándose en dicha ocasión las puertas del lugar zerradas los soldados de dicho regimiento rompieron, deszerraron y abrieron con violencia muchas de dichas puertas, entrando dentro de dichas casas con motivo de alojamiento.¹⁵

Arran d'això, almenys una desena de tonencs van presentar queixes per tal de denunciar els abusos i robatoris comesos pels soldats. Així, per exemple, del procés se'n desprèn que:

De la casa de Juan Vila dichos soldados de dicho Regimiento y criados del coronel D. Antonio de Clariana se llevaron y hurtaron una quartera y 6 quartales de espelta, una quartera ordio, 2 quarteras de salvado [segó], partida de legumbre, quatro quarteras aglannes o bellotas, (...) le hizieron abrir algunas puertas de sus aposentos y le trataron mal de palabras. (...) De la casa de Gabriel Cellas dichos soldados se llevaron algunas cosas y muebles de valor de un doblón; unos calsones, unas espuelas, languanissas, botifarras y otras cosas, y a vista del mal modo con que les tratavan dichos soldados, se fueron de casa. (...) De la casa nueva dicha del Quadro, de la parroquia de Tona, dichos soldados de dicho regimiento se llevaron y hurtaron 9 quarteras de espelta, una quartera y media legumbre, ocho o nueve cargas de vino, reconocieron las faltriqueras del masover, que solo le hallaron un sueldo, y se lo llevaron.

Un dels més perjudicats, però, fou Andreu Verdaguer, conegut com "l'aguller gros", a qui els soldats van saquejar la botiga. La relació dels béns que li van robar té un gran valor, ja que mostra que a principi del segle XVIII en un poble petit com Tona s'hi podia trobar gairebé de tot.

De la casa de Andrés Verdaguer, agujero de dicho lugar, dichos soldados de dicho regimiento se llevaron y hurtaron en dicha noche del dia 5 de febrero un partido de tabaco

de Brasil, otro de polvo, otro de seda, de hilo de seró [ceró], de hilo azul, de espargatas, de cinta de diferentes colores, de vetas filadís y seda, de pimienta, de clavos, de canela, (...) un partido de cuchillos, agujas de coser y otras, de botones de estaño, de pólvora, de perdigones, de congrio, de abadejo [bacallà], de arrós y otras mercaderías de la botica; una quartera judías, 28 reales de ardites del caxón, una tienda de campaña y una olla de metal con su cubierta, también de campaña; una capa de cordellate negro, un justacor de paño blanco, una linterna de llautón, unos pesos para pesar doblones, cinco o seis mil corchetes para sombreros, dos sargones, quatro o cinco pieles de sorra (...), una calabina, una pistola, tres lumbres, un partido de piedras de escopeta.¹⁶

A banda de tot això, els soldats també van atemptar contra el patrimoni públic, com és el cas de la carnisseria, en la que “desarrajon, rompieron y abrieron con violencia las puertas y se llevaron y hurtaron en dicha noche del día 5 de febrero las balansas, los pesos y las serraduras que eran del común del lugar y un partido de seu y otras cosas”.¹⁷

La casa del Comú, de fet, fou un altre dels edificis públics afectats. La descripció del dany que els soldats hi van causar aporta també molta informació valuosa, ja que permet comprovar que aleshores a Tona hi havia una estructura administrativa perfectament articulada, amb un total de deu oficis públics.

Que dichos soldados de dicho regimiento desarrajon, rompieron y abrieron una arca serrada con tres serraduras y tres llaves del común de dicho término de Tona, que estava en la casa de dicho común, cita en dicho lugar en el tiempo estuvieron en él, de donde se llevaron algunos papeles, auctos y las bolsas con los rodolines de las extracciones de los oficios de dicho común, de clavaros, jurados, bayle, ohidores de cuentas y consejo, que en todas eran onze bolsas.¹⁸

De la documentació del procés se n'extreu també que quan van marxar de Tona els soldats del

regiment de cavalleria del coronel Clariana van calar foc a algunes cases.

Y al irse dichos soldados de dicho Regimiento de dicho lugar de Tona, el día 9 [i.e. 8] de febrero, pusieron fuego dichos soldados a tres casas de dicho lugar, que a no ser la prompta providencia de los naturales en apagar dicho fuego se huvieron quemado dichas casas y muy contingente las del lado de aquellas.

Diversos testimonis que van declarar en la causa van assegurar que havien vist alguns dels soldats del regiment de Clariana pels carrers de Vic i de Manlleu venent els productes que havien robat a Tona. El judici es va celebrar a Barcelona entre juliol i agost de 1711, o sigui, sis mesos després, i hi van desfilar una quarantena de testimonis. El jutge, Josep Pasqual, va concloure que els fets estaven demostrats, però que la responsabilitat del coronel Antoni de Clariana era limitada i, per això, va considerar que ja havia pagat la seva culpa amb el temps que havia estat arrestat. El tribunal, amb tot, va recordar al coronel la seva obligació d'evitar el mal comportament dels seus homes vers la població civil.

ELS EFECTES DE LA POSTGUERRA

Sigui com vulgui, malgrat el dany causat pel pas dels exèrcits durant la Guerra de Successió, el pitjor per als tonencs encara havia d'arribar. La pèrdua de les llibertats, lleis i privilegis de Catalunya arran de la desfeta de 1714 va tenir repercussions importants per al poble. La més destacada, sens dubte, fou l'abolició del carreratge; és a dir, el privilegi de ser “carrer de Barcelona”, que Tona posseïa des del segle XV. Una mostra de la vigència i la importància que el carreratge tenia encara a principi del segle XVIII, poc abans de la seva supressió, l'aporta una polèmica que els jurats de Tona van mantenir amb els seus homòlegs vigatans el 1711 per una qüestió de jurisdicció. Els tonencs es van negar a obeir els consellers de Vic, que els manaven allotjar un oficial que anava de pas, amb l'argument de ser “carrer de Barcelona” i, per tant, de no estar obligats a acceptar més ordres que les del Consell de Cent. Els consellers de Vic ho van denunciar per carta als diputats de la Generalitat.

Jesus Maria Joseph.

Visto este Proceso, que en la Audiencia General del Real Exército, y ante el Infanzonil D.º, pende entre Pedro delo Promotor Fiscal, Contra D. Antonio de Clariana, Coronel de Un Regimiento de Cavalleria del Real Exército de V. Mage. Culpado de omiso en no haver comparecido, y repudiado los exentos, y huyos que por los soldados de dicho su Regimiento cometieron en las casas del lugar y termino de Tona. La noche del día 5. el día 6. 7. y 8. de febrero proximo pasado, estando alojados en dicho lugar, de los quales tuvo noticia dicho D. Antº de Clariana, sin que en esto haya aprehendido ninguno: Vistos los autos, y meritos del Proceso, y lo demás que ver, y atender se deve: Fallamos, a tenor lo que del Proceso resulta, que denotamos declarar, y declaramos, que dicho D. Antº de Clariana sea privado del arrellato en que está detenido en su casa, por que continúe su empleo en el Real servicio, y que dicha larga detencion le sirva en pena de dicha omision, y así lo sentenciamos, y pronunciamos por esta nuestra sentencia, definitivamente juzgando, y que se notifique.

Sentència del jutge Josep Pasqual en el judici contra el coronel Antoni de Clariana (agost de 1711) (Archivo Histórico Nacional, Madrid)

Havent-li fet lo itinerari [a l'oficial de l'exèrcit] en primer lloch al terme de Malla, y de aquí al de Tona, los jurats de est terme no lo han volgut admétrer (...). Lo pretext que tenen los de Tona per no acceptar semblants itineraris (per haver succehit en altrás ocasions) lo fundan ab lo insubsistent motiu de ésser carrer de Barcelona y per lo tant no ser obligats en obehir sinó aquells ordes que dimanaran de part dels Excel·lentíssims concellers de eixa ciutat [de Barcelona].¹⁹

L'abolició del privilegi de carreratge va arribar poc després de la caiguda de Barcelona, el setembre de 1714. El 27 de novembre, Salvador Prats i Matas, secretari de la Junta de Govern, la nova administració borbònica instaurada a Catalunya, va respondre una petició feta pels

jurats de Tona en què li demanaven a qui havien d'obeir. L'ordre que Prats va donar al veguer de Vic fou taxativa:

"Sobre la dificultad suscitada si los jurados de la villa de Tona devian obedecer las órdenes de V.M. respeto de hallarse la dicha universidad [el municipi de Tona] en virtud de Real Privilegio de la dependencia del veguerio de Barcelona, ha resuelto la Real Superior Junta de Gobierno y Justicia de esta ciudad y Principado que por ahora y hasta otra orden obedescan las órdenes que V.M. [el veguer de Vic] les diere."²⁰

Amb aquesta senzilla indicació, Salvador Prats i Matas es carregava un privilegi del qual els tonencs havien gaudit durant tres segles, d'ençà que el rei Martí l'Humà els l'havia concedit el 1401.²¹

A més, amb la instauració del règim borbònic els jurats del poble van deixar de

ser escollits a sort. El gener de 1716, la Junta de Govern va facilitar al capità general de Catalunya una llista amb els candidats a ser nomenats jurats i membres del consell municipal. A partir d'aquell any, amb la implantació del Decret de Nova Planta, la figura del jurat en cap fou substituïda pel batlle, que era nomenat a dit per les autoritats borbòniques, entre persones afectes al nou règim.²²

De fet, tots els privilegis, títols i honors concedits en temps de Carles III foren anul·lats per ordre de Felip V, de manera que els seus possessors van ser comminats a presentar els documents a les noves autoritats per tal que fossin destruïts. Sembla ser, però, que per evitar problemes, molts dels titulars van declarar haver-los perdut. És el cas, per exemple, del tonenc Bartomeu

Ayats i Planell, que el 1716 jurava no haver pogut trobar un privilegi que li havia concedit l'arxiduc Carles, amb el qual se l'eximia de pagar impostos per tenir dotze fills.²³

La repressió engegada per Felip V contra els austriacistes, d'altra banda, va provocar també la fugida de nombrosos homes de Tona. És molt probable que el 1719 alguns d'aquests formesin part de l'exèrcit dirigit pel coronel Pere Joan Barceló, àlies *Carrasclet*, que, en el marc de la Guerra de la Quàdruple Aliança, va col·laborar amb els francesos, comandats pel duc de Berwick, en la invasió d'Espanya. En una llista elaborada per les autoritats filipistes hi figuren, ni més ni menys, que 21 tonencs "que se han ausentado de sus casas en el Principado de Cataluña en las turbaciones del año 1719". En aquell document, Francisco Caetano de Aragón, cap de l'exèrcit borbònic a Catalunya, remetia a un subordinat una llista "de los facinerosos y ladrones naturales deste Principado", amb l'ordre expressa que fossin posats "en arresto".²⁴

Una altra conseqüència negativa de la implantació del model borbònic fou la introducció del Cadastre, un nou impost que s'afegia als ja existents. Així, hi ha constància que el 1717 el poble de Tona, conjuntament amb Collsuspina, fou el vuitè municipi de la vegueria de Vic que més va aportar al Cadastre en la modalitat personal. En concret, dels 765.847 rals d'ardit recaptats en total, 21.792 corresponien a Tona i Collsuspina. Aquell mateix any, Tona va pagar uns altres 55 rals de Cadastre industrial, la modalitat que gravava l'activitat comercial –d'un total de 4.170 que es van recaptar a Vic–, cosa que el situava en el novè lloc en la llista de pobles de la vegueria.²⁵ Una idea de la situació econòmica i social que existia a Tona després de la Guerra de Successió l'aporta un informe elaborat el 1721 per a la Hisenda reial, on es constata que aquell any al poble hi vivia un cavaller –Bartomeu Planell, de 65 anys–; dos fills de cavaller –Francisco Planell, de 35 anys, i Marià Planell, de 16–; set estudiants; dos capitans de fusellers reformats –Pau Padrós i Josep Molas–; deu practicants d'arts (entre els quals hi havia un ferrer, un hostaler, tres paraires, un aguller, un sastre, un cirurgià i dos teixidors) i 32 pagesos (entre propietaris i masovers). A més, segons aquesta relació, consta que a Tona hi havia 67 jornalers –"que sols viuen del jornal" –, 16 fills de jornalers, 19 criats i fins a 26

"pobres de solemnitat". A més, al poble hi vivien 132 menors de 14 anys.²⁶

En aquest informe hi consta també que a Tona hi havia, en total, 61 propietaris de bestiar, que es repartien 21 mules (comptant matxos, eugues i algun cavall), 35 bous, 22 burres, 66 porcs, 174 cabres i 185 ovelles. El propietari amb més bestiar era Bartomeu Planell, que tenia una mula, dos bous, tres porcs, deu cabres, 16 moltons i 38 ovelles, seguit de Josep Riembau, que tenia una mula, dos bous, dos porcs, cinc cabres, 14 moltons i 20 ovelles.²⁷

En resum, els avatars que els tonencs van viure al llarg dels segles XVII i XVIII no representaven res d'excepcional. La violència generada pel bandolerisme o pel pas dels exèrcits fou un problema endèmic a gairebé tot Catalunya en aquell període, de manera que l'exemple de Tona es pot extrapolar a multitud de poblacions catalanes. El que és rellevant, en canvi, és la participació que el tonenc Pere Vila va tenir en el cas Saiol el 1687, un afer relacionat amb l'alta política que va portar, ni més ni menys, que a la destitució del president de la Generalitat de Catalunya.

La narració dels abusos que els soldats del regiment del coronel Antoni de Clariana van cometre a Tona el 1711 és també important ja que mostra l'impacte que va tenir el pas de l'exèrcit austriacista pel territori. Finalment, és interessant constatar en quina mesura la repressió borbònica va castigar el poble de Tona, principalment a base de la supressió de privilegis, la imposició del Cadastre i la substitució de càrrecs públics. L'existència d'una llista de tonencs "desafectes", que el 1719 eren buscats per la justícia borbònica, indica, a més, que la repressió física va arribar també a Tona, segurament com a la majoria de pobles de Catalunya. Això mostra fins a quin punt l'austriacisme havia arrelat a l'interior del país, a la vegada que permet deduir que el sentiment antiborbònic i l'esperit de rebel·lia, alentats molt probablement per la repressió, es mantenien vius molts mesos després de la caiguda de Barcelona el 1714.

Notes

1. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència, Plets civils, 32804, s.f., 18 de maig de 1626.
2. *Ibidem*. Subies es referia, sens dubte, a les accions que a principis de la dècada de 1620 va protagonitzar la quadrilla de Joan Güells, un bandoler conegut com "el Granolla". Com ha explicat Antoni Pladevall, aquesta banda tenia atemorits els habitants de Tona i, en més d'una ocasió, havia dut a terme greus actes de violència. PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys d'història*. Eumo. Vic 1990, pàg. 253-260.
3. ACA, Generalitat, Correspondència del virrei Comte de Santa Coloma, 12435.
4. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 280, n.13. Altres testimonis del dany causat pel pas dels exèrcits per la Plana de Vic en el mateix període es poden trobar, per exemple, a: PLADEVALL, Antoni - SIMÓN, Antoni. *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII: segons el "Diari" de Joan Guàrdia, pagès de l'Esquirol, i altres testimonis d'Osona*. Curial. Barcelona 1986; i també a: SANZ, Joan Baptista. *Relació breu dels successos, segonas intencions y locuras que en succehit y se són fetas en la ciutat de Vich des del any 1634 fins al del 1641, inclusive*. Text reproduït a: SIMÓN, Antoni. *Cròniques de la Guerra dels Segadors*. Curial. Barcelona 2003, pàg. 83-178.
5. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 217, s.f., 5 de setembre de 1687. Document citat a: DANTÍ, Jaume. *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*. Curial, Barcelona 1990, pàg. 122. D'igual forma, Antoni Pladevall fa esment del viatge de Pere Vila a Barcelona a: PLADEVALL, Antoni. *Centelles. Aproximació a la seva història*. Eumo. Vic 1987, pàg. 159, i PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys...*, pàg. 270-272. La participació de Pere Vila en l'afer Saiol es pot resseguir també a: SIMON I TARRÉS, Antoni. *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*. Universitat de València. València 2011, pàg. 147-149. Per a una explicació més detallada del viatge de Vila a Barcelona vegeu: CAMPRUBÍ, Xevi. "L'impacte dels allotjaments a Tona: de la Revolta dels Barretines (1687) al pas de l'exèrcit austriacista durant la Guerra de Successió (1711)", *Ausa*, 175 (2015).
6. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 218, s.f., 13 de setembre de 1687.
7. Declaració de Pere Vila, feta davant del notari Pere Llosas el 20 de setembre de 1687: ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 537, s.f.
8. Declaració de Josep Vall-llobera, jurat en cap de Tona, feta davant del notari Pere Llosas el 22 de setembre de 1687. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 537, s.f.
9. Sobre l'inici de la Revolta dels Barretines a Centelles vegeu també: ALBAREDA, Joaquim. "Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689: de barretines a botiflers", *Recerques*, 20 (1988), pàg. 151-170; i PLADEVALL, Antoni. *Centelles. Aproximació a la seva història...*, pàg. 150-172.
10. ACA, Generalitat, Sèrie V, 208, n. 86, 10 de maig de 1703. Els jurats de Tona d'aquell any eren Francesc Gomar i Pratsobreroca, pagès; Andreu Blanch, paraire; Joan Vallobera, pagès, i Pere Verdager, paraire.
11. FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Anales de Cataluña*. Barcelona 1709, pàg. 532.
12. ACA, Generalitat, Cartes rebudes, Sèrie R, 111, f. 352, 21 de juliol de 1705.
13. El nomenament de Joan Canal com a batlle de Tona, signat pel rei Carles III, es troba a: ACA, Cancelleria, Arxiduc Carles, Cartes reials, 2-C-03, full solt, 25 de maig de 1707. El nomenament de Pere Vila del Mas a: ACA, Cancelleria, Arxiduc Carles, Cartes reials, 2-C-12, full solt, 20 de febrer de 1710. A banda d'aquests, hi ha constància que del 1701 al 1704, és a dir, durant la major part del primer període de regnat de Felip V, el batlle de Tona va ser Francesc Surell: ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volumes, Sèrie General, 679, f.66v, 11 de juliol de 1704. Caldria precisar que és un error equiparar la figura del batlle abans dels Decrets de Nova Planta amb els actuals alcaldes. El batlle era un oficial reial que tenia funcions relacionades principalment amb l'ordre públic. Els assumptes relatius al funcionament del poble, en canvi, corresponien al Consell local –el que avui seria l'Ajuntament–, que solia estar encapçalat per tres jurats i un jurat en cap, equivalent a l'actual alcalde. En els pobles petits com Tona, la figura del jurat en cap i la del batlle a vegades requieien en la mateixa persona. A pesar de ser un nomenament reial, però, en els pobles el batlle acostumava a ser escollit prèviament a sort per mitjà de la insaculació.
14. Els noms dels sis tonencs han estat extrets de: SERRA, Francesc. *Cardona (1705-1714). La resistència a l'interior*. Rafael Dalmau. Barcelona 2014, pàg. 332-337; i SERRA SELLARÉS, Francesc - CASES IBÁÑEZ, Adrià, "Els combatents osonencs de la Guerra de Successió", *Ausa*, 174, 2014, pàg. 1255. Un "oficial de voluntaris" era un cap d'una companyia de soldats d'infanteria muntada, que lluitaven a peu i utilitzaven el cavall només per desplaçar-se. Fou una especialització dins l'arma de cavalleria i una aportació tàctica exclusivament catalana. Agraïxo aquesta definició a l'historiador Francesc Riart, que conjuntament amb Francesc Serra prepara un llibre sobre els combatents catalans durant la Guerra de Successió. Vegeu també: HERNÁNDEZ, F. Xavier. *Història militar de Catalunya*. Vol. 3. *La defensa de la terra*. Dalmau. Barcelona 2003, pàg. 222 i 271.
15. El procés obert a Antoni de Clariana es conserva entre la documentació generada per la cort del rei Carles III a Barcelona. Si bé inicialment aquest fons fou guardat al Österreichisches Staatsarchiv de Viena, arran d'un conveni signat l'any 1930 va ser traslladat a Madrid. Actualment es pot consultar a: Archivo Histórico Nacional (AHN), Estado, 997d, f. 474-488. Per a una explicació més detallada de l'actuació del regiment del coronel Clariana a Tona vegeu: CAMPRUBÍ, Xevi. "L'impacte dels allotjaments a Tona: de la Revolta dels Barretines (1687) al pas de l'exèrcit austriacista durant la Guerra de Successió (1711)", *op.cit.*
16. Sembla que Andreu Verdager, "l'aguller gros", va patir un altre robatori de tabac l'any 1720 per part d'uns homes armats. Les investigacions posteriors van permetre identificar un confiter de Centelles entre els implicats. PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys...*, pàg. 292.
17. La carnisseria nova, construïda a mitjan segle XVII, estava situada a la plaça major. PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys...*, pàg. 251.
18. El sistema d'insaculació fou el mètode d'elecció de càrrecs públics (i de la gran majoria d'institucions cíviques i socials) que va existir a Catalunya fins a la implantació de l'absolutisme borbònic, a partir de 1714, quan l'elecció de regidors i altres servidors va passar a ser feta per decisió directa dels superiors i a partir de criteris gens "democràtics". Fins aleshores, els noms dels aspirants eren col·locats en uns petits recipients, generalment de fusta, anomenats rodolins, els quals eren introduïts dins de bosses opaques, una per a cada ofici. El dia assenyalat per a l'elecció, una "mà innocent" –habitualment un nen de cinc anys– extreia els rodolins i les persones que hi figuraven escrites passaven a ocupar el càrrec. Molt probablement els deu oficis públics que hi havia a Tona el 1711 es repartien de la següent forma: quatre jurats, batlle, clavari i quatre oïdors de comptes. La onzena bossa corresponia als membres del Consell. La casa del Comú, on acostumava a reunir-se el Consell, estava situada en una dependència del mateix edifici on hi havia la carnisseria, a la plaça major. PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys...*, pàg. 251.
19. Arxiu Municipal de Vic (AMV), Correspondència enviada, 7.15, f.5v, 9 d'octubre de 1711.
20. ACA, Reial Audiència, Registres 1, 1714-1716, f.11.

21. Sobre la concessió d'aquest privilegi vegeu: PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys...*, pàg. 213-218.
22. "Lista de los sujetos que la Real Junta concidera más a propósito para el gobierno económico y político del lugar de Tona. Jurados: Damián Padrós, Segismundo Font Tordera, Joseph Estevanell. Ayuntamiento o Consejo: Damián Padrós, Segismundo Font Tordera, Joseph Estevanell, Francisco Oller, Francisco Pratsobrerroca, Joseph Castellar y Savell, Pedro Prat, Reymundo Bendrell, Joseph Moles, Jayme Roca, Joseph Puig Bendrelló, Joseph Riumbau, menor, Juan Sigalés, Joseph Planelló de Bayó, Francisco Camps. Receptor de dinero del término: Juan Vall-llovera". Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Reial Audiència, Libro 3º de consultas de la Real Junta, 1715-1716, 6A-II-3, s.f., 11 de gener de 1716. Sobre els nomenaments a dit, vegeu, per exemple, el de Joan Vila com a batlle de Tona, fet pel capità general de Catalunya el 1723, reproduït a: PLADEVALL, Antoni. "Tona al segle XVIII. Notícies històriques de la Tona setcentista", *Llibre de l'any 1983*. Sobre els efectes de la implantació del model borbònic a Tona vegeu també: PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys...*, pàg. 275-278. Un enfocament més general es troba a: MERCADER I RIBA, Joan. *Felip V i Catalunya*. Edicions 62. Barcelona 1968.
23. ACA, Reial Audiència, Papeles de Su Excelencia, Lligalls, 302. n.62, 2 de maig de 1716.
24. "Lista de los sujetos que se han ausentado de sus casas en el Principado de Cathaluña en las turbaciones del año 1719". Biblioteca de Catalunya (BC), Sèrie General Arxiu, Arx. 588. Agraïxo la informació sobre l'existència d'aquest document a l'historiador i dibuixant Francesc Riart. Els 21 tonencs que figuren en el llistat són els següents: Josep Vernet, Josep Bosch, Josep Bosch de Dalt, Pau Pedrós, Jaume Camps, Sebastià Solei, Francesc Ruaix, Martí Ruaix, Francesc Paipoch, Gabriel, "mosso del Barri"; Josep Molas, Jaume Peix, Antoni Sabatés, Josep Reix, Jaume Romeu, Josep Vilar, Raimon Catòlich, Josep Comas, Josep Riera, Josep Martí i Josep Sorell. És possible que Josep Vernet tingués relació familiar amb Francesc Vernet, fuseller de muntanya mort el 1712, esmentat anteriorment. En aquesta llista hi figuren un total de 252 homes del corregiment de Vic. Sobre la rebel·lió protagonitzada per Pere Joan Barceló, *Carrasclet*, vegeu també: HERNÁNDEZ, F. Xavier. *Història militar de Catalunya...*, pàg. 256.
25. ACA, Hisenda, Volums, Inv.1, n. 901. Repartiment de 1717.
26. "Relació perçonal y de bestiar del lloch de Tona y Collsuspina, corregiment y subdelegació de Vich, per lo any 1721". ACA, Hisenda, lligalls, 3360. Val a dir que en aquesta relació de persones no hi figuren ni les dones ni les nenes. A partir de 14 anys els nens eren considerats "púbbers" i ja gaudien d'alguns drets civils, com, per exemple, el de testar.
27. *Ibidem*.